

Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of Marmara Social Research

Sayı 4, Haziran 2013

ULUSLARARASI TURİZMDE SON EĞİLİMLER VE TÜRKİYE'DE TURİZM POLİTİKALARININ EVRİMİ

Yrd. Doç. Dr. Münevver Soyak¹

Abstract

Mass tourism in developing countries such as Turkey has been shaped by the demand structures of developed countries. Public policy to the mass tourism in Turkey was established with Five Years Development Plans in 1960's. Especially foreign mass tourism activities in the coastal regions such as Mediterranean and Aegean have been encouraged by public authorities since the end of 1960's. The number of foreign tourists arrive to these regions has been increased rapidly with tourism encouragements in 1980's. After that, some negative economic and environmental impacts have been occurred in these regions since the end of 1990's. However, the new types of tourism that environmentally and economically more sustainable have been emerged since 1990's in the world. These new types of tourism such as Ecotourism, Cultural tourism, trekking, nature tourism, Agrotourism, conference tourism, health/spa, religious tourism, adventure and sport tourism are rising as recent trends in the world. The aim of this paper is to analyze the change of Turkey's tourism policies according to the rising new types of tourism in the world.

Keywords: L8 Industry Studies: Services, Tourism, Mass Tourism, New Types of Tourism, Sustainable Tourism, Tourism Policy, Turkey

THE RECENT TRENDS IN THE INTERNATIONAL TOURISM AND THE EVOLUTION OF TOURISM POLICIES IN TURKEY

Özet

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde kitle turizmi büyük ölçüde gelişmiş ülkelerin talep yapıları tarafından biçimlendirilmektedir. Kitle turizminin olumlu ekonomik etkilerinden faydalanmayı hedefleyen Türkiye'de bu turizm tarzını teşvik etmeye yönelik kamu politikaları 1960'lı yıllardaki beş yıllık kalkınma planlarıyla oluşturulmuştur. 1960'ların sonundan bu yana da yabancı kitle turizmüne yönelik devlet teşvikleri özellikle Akdeniz ve Ege gibi kıyı bölgelerine yönelmiştir. 1980'lerdeki turizm teşvikleriyle birlikte bu bölgelere gelen yabancı turist sayısında önemli artışlar yaşanmıştır. Bununla birlikte 1990'lardan bu yana ilgili bölgelerde kitle turizminin olumsuz ekonomik ve çevresel etkileri de belirginleşmeye başlamıştır. Diğer taraftan, dünyada 1990'lardan bu yana çevresel ve ekonomik olarak daha sürdürülebilir turizm tipleri de kendini göstermektedir. Ekoturizm, kültür turizmi, trekking, doğa turizmi, Agroturizm, konferans turizmi, sağlık-spa turizmi, dini turizm, macera ve spor turizmi gibi yeni turizm türleri son yılların yükselen eğilimleri haline gelmiştir. Bu çalışmanın amacı dünyada yükselen bu yeni turizm türleri doğrultusunda Türkiye'de uygulanan turizm politikalarının evrimini analiz etmektir.

Anahtar Kelimeler: L8 Hizmet Sektörü: Turizm, Kitle Turizmi, Yeni Turizm Türleri, Sürdürülebilir Turizm, Turizm Politikaları, Türkiye

¹ Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, munevver.soyak@gmail.com

GİRİŐ

Dünyada kitle turizmi 1950 ve 1960'lı yıllardan itibaren önemli bir gelişme hızı yakalamış, ulaştırma ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin yanı sıra özellikle paket tur pazarlama yöntemiyle birlikte, hakim turizm tarzı olma özelliğini günümüze kadar sürdürmüştür. Kitle turizminin olumlu ekonomik etkilerinden faydalanmayı hedefleyen Türkiye'de bu turizm tarzını teşvik etmeye yönelik kamu politikaları 1960'lı yıllardaki beş yıllık kalkınma planlarıyla oluşturulmuştur. 1960'ların sonundan bu yana da yabancı kitle turizmine yönelik devlet teşvikleri özellikle Akdeniz ve Ege gibi kıyı bölgelerine yönelmiştir. Türkiye gibi gelişmekte olan ölkelerde kitle turizmi büyük ölçüde zengin gelişmiş ölkelerin talep yapıları tarafından biçimlendirilmektedir. 1980'lerdeki turizm teşvikleriyle birlikte bu bölgelere gelen batılı yabancı turist sayısında önemli artışlar yaşanmıştır. Bununla birlikte uluslararası turizm endüstrisinde oligopolcü tur operatörleri ve otel zincirlerinin hakimiyetinin artmasıyla, 1990'lardan bu yana ilgili destinasyon bölgelerinde kitle turizminin olumsuz ekonomik ve çevresel etkileri de belirginleşmeye başlamıştır (Soyak, 2011).

Diğer taraftan 1990'lardan bu yana değişen tüketici tercihleriyle birlikte, dünyada gelişen kitle turizm türlerine göre çevresel ve ekonomik olarak daha sürdürülebilir turizm türleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Ekoturizm, kültür turizmi, trekking, doğa turizmi, Agroturizm, konferans turizmi, sağlık-spa turizmi, dini turizm, macera ve spor turizmi gibi yeni turizm türleri son yılların yükselen eğilimleri haline gelmiştir. Bu çalışmanın amacı dünyada yükselen bu yeni turizm türleri doğrultusunda Türkiye'de uygulanan turizm politikalarının nasıl bir evrim geçirdiğini gözler önüne sermektir.

1) Dünya Turizm Sektöründe Son Gelişmeler

Küresel istihdamın yaklaşık %7.6'sına denk gelen ve dünya genelinde 210 milyonu aşkın kişiye istihdam sağlayan uluslararası turizm sektörü, dünyadaki en büyük sektörlerden biridir. Birleşmiş Milletler'e bağlı Dünya Turizm Örgütü'nün (UNWTO) "*Turizm Barometresi Raporu*"nda yer alan 2011 yılı verilerine göre dünya turizm gelirleri bir önceki yıla göre %3.8 artışla, 1.2 trilyon dolara ulaşmıştır. İlgili çalışmaya göre 2011'de dünyada en fazla turizm gelirini 116,3 milyar dolar ile ABD elde etmiştir. WTO'nun açıkladığı en çok turizm geliri elde eden ilk 25 sıralamasında Türkiye 23 milyar dolar ile 11. sırada yer almıştır. Yine aynı çalışmada dünya turisti sayısının da bir önceki yıla göre yüzde 4,6 artarak 982 milyar kişiye ulaştığına

dikkat çekilmektedir. Dünya Ekonomik Forumu tarafından yayınlanan “*Seyahat ve Turizm Sektöründe Rekabet Raporu'nun*” 2009 yılı sayısında dünya turizm sektörünün gelişiminde başarının temel anahtarının kamu ve özel sektör ortaklıkları olduğu vurgulanmaktadır. (TC. Başbakanlık YDTA, Turizm Sektörü Raporu, 2010, s.3 ve Turizm Gazetesi, 2013).

Tablo.1 En Fazla Turizm Geliri Sağlayan Ülkeler (2011)

Ülkeler	Turizm Geliri (Milyar \$)
ABD	116,3
İspanya	59,9
Fransa	53,8
Çin	48,5
İtalya	43,0
Almanya	38,8
İngiltere	35,9
Avustralya	31,4
Hong Kong	27,2
Tayland	26,3
Türkiye	23,0

Kaynak: <http://www.turizm gazetesi.com/news.aspx?id=66312>, Erişim Tarihi: 03.03.2013

UNWTO'nun ilgili çalışmasında turizm gelirlerinin bölgesel payındaki gelişmelere değinilmektedir. Oransal artışlar açısından bakıldığında Amerika'nın % 5.7'lik artışla en büyük paya sahip olduğu görülürken; Avrupa'nın payı % 5.2, Asya Pasifik % 4.3, Afrika'da ise % 2.2'lik bir artış söz konusudur. Ortadoğu bölgesi ise % 14'lük kayıpla olumsuz durum sergileyen bir bölge olmuştur. 2011 Turizm Barometresi'ne göre Avrupa bölgesi, uluslararası turizm hareketlerinden %45'le en büyük paya sahip bölgedir. Avrupa'nın toplam turizm geliri 463 milyara ulaşırken, Asya-Pasifik % 28'lik payla turizm gelirini 298 milyar dolara, Amerika bölgesi ise %19'luk payla 199 milyar dolara ulaştırmıştır. Dünya turizm hareketlerindeki payı %4 olan Ortadoğu bölgesinin turizm geliri ise 46 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Çalışmaya göre Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin'den oluşan BRIC ülkelerinde ise turizm harcamalarının katlanarak artmasına dikkat çekilmektedir. 2011'de Çin'in turizm harcamaları

18 milyar dolardan 73 milyar dolara, Rusya'nın 6 milyardan 32 milyar dolara, Brezilya'nın 5 milyardan 21 milyar dolara, Hindistan'ın ise 3 milyar dolardan 14 milyar dolara yükselmiştir. 2011 yılında turizm gelirine göre ülkelerin sıralamasını Tablo.1'de izlemek mümkündür.

2) Turizm Faaliyeti ve Uluslararası Turizm

İnsanoğlunun yeni yerler görme ve öğrenme merakı, eski çağlardan günümüze bir çok insanı ekonomik, kültürel ve diğer nedenlerle seyahat etmeye zorlamıştır. Sosyal ve ekonomik gelişmeye paralel olarak, kişisel gelir düzeyinin yükselmesi, ulaşım araçlarının hız ve kapasitesinin artması, enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, çalışma süresinin azalması, ücretli tatillerin artması gibi nedenlerle zamanla bütün dünya insanlarını etkileyen turizm faaliyeti, bugün çok büyük boyutlara ulaşarak, uluslararası bir nitelik kazanmıştır (Artun, 2013, s.1). Yukarıda da belirtildiği gibi UNWTO'nun Turizm Barometresi Raporları'ndaki yaratılan gelir açısından derlenmiş ekonomik büyüklükler ve bunların çeşitli ülkelere dağılımı, sektörün önemini ve uluslararası yapısını net bir şekilde gözler önüne sermektedir. (UNWTO, 2013, s.1)

Uluslararası bir sektör haline gelen ve yarattığı gelire ulusal ekonomiler için diğer bir çok sektörden daha önemli paylara sahip olan turizm faaliyeti, hem uluslararası hem de ulusal düzeyde çeşitli örgütlerin doğrudan ilgili alanına girmektedir. UNWTO isimli kurum turizmi; gezi, iş ve diğer amaçlarla bir yılı aşmamak kaydıyla sürekli yaşanan çevrelerin dışındaki yerlerde seyahat eden ve konaklayan kişilerin faaliyetleri olarak görmekte; böylelikle hem turistlerin tüketimlerine, hem de turistlere yönelik mal ve hizmetleri sağlayan kuruluşlara dikkat çekmektedir. Benzer tanımlara ulusal turizm faaliyetlerini düzenleme ve denetleme misyonunu yüklenmiş olan kurumlarda da rastlanır. Örneğin, TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı turizmi, "*kişilerin ikamet ettiği yer dışındaki bir yere bir yılı aşmamak üzere, boş zaman değerlendirme, iş ve diğer benzeri amaçlarla yaptıkları seyahatler*" biçiminde tanımlamaktadır. Tüm bu tanımlardan hareketle turizmi; turistler için olduğu kadar, turistlerin bizzat kendisi tarafından da gerçekleştirilen sosyoekonomik faaliyetlerin bütünü olarak tanımlamak mümkündür (Han ve Fang, 1997, ss.357-359).

Turizmin bu tanımlanmış biçimi, faaliyetin sektörel yanını da anlamamızı sağlar. Faaliyetin bir yanında turistler ve onların talepleri, diğer yanında ise bu talepleri karşılamak durumunda olan arz ya da endüstri yapısı söz konusudur. Turizmin endüstriyel yanını yalnızca konaklama ve seyahat olgularıyla sınırlamak ise mümkün değildir. Turistlerin talep ettiği ürün ve hizmetlerin üretilip

pazarlanmasının yanı sıra, sektörün gerektirdiği alt ve üstyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesi, turizmin endüstriyel boyutunu gözler önüne serer. Turizm sektörünün endüstriyel boyutu ise çoğu zaman uluslararası bir nitelik taşımaktadır (Dinçer, 1994, ss.4-5).

Turizm sektörü ulusal ve uluslararası düzlemde ekonomideki diğer birçok sektörle girdi-çıkıti ilişkisi içindedir. Yapılan bir çok çalışmada sektörün, ilişki içinde bulunduğu diğer sektörlerden tamamen izole edilmiş bir şekilde ele alınamayacağına yönelik yorumlar söz konusudur. Bu nedenle turizm ve seyahat endüstrisinin sektörel yapılanmasını ele alırken, bu iç içe geçmişliği de hatırlamak gerekir. Bu bağlamda endüstrinin beşli bir yapıdan oluştuğunu söylemek mümkündür: Konaklama ve yeme-içme sektörü, seyahat ticareti yapan kuruluşlar, ulaştırma sektörü, turistik cazibe merkezleri ve kamu-özel destek kuruluşları (Öner, 1997, ss.13-15). Turizmin endüstriyel ya da arz cephesindeki kurumsallaşmayı bir başka açıdan ele alan bir çalışmada, turizm kurumları kâr amacı güdüp gütmemelerine göre ikiye ayrılmıştır. Kâr amacıyla çalışan gruba konaklama ve yeme-içme tesisleri, hediyelik eşya üreten ve satan kurumlar, ulaştırma kuruluşları ve seyahat ticareti yapan kurumlar dahil edilirken, esas amacı kâr olmayan kurumlar içinde yerel ve ulusal kamu tanıtma kurumları, sosyal turizme yönelik konaklama tesisleri, güzelleştirme, çevre ve koruma dernekleri, mesleki sivil toplum kuruluşları ve bazı eğitim kurumlarına dikkat çekilmektedir (Özdemir, 1999, s.47). Birçok ülkenin sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmesinde kritik rol oynayan turizm sektörü, ilgili sosya kültürel ve ekonomik mirasın hem korunması, hem de tahrip edilmesine yönelik potansiyellere sahiptir (Smith, 1995, s.46). Özellikle aşağıda ayrıntılı olarak ele alınacak yabancı kitle turizmi, yıkıcılık/tahrip etme yanıla öne çıkabilmektedir.

2) Kitle Turizminden Daha Esnek Turizm Tarzlarına Doğru: Uluslararası Turizmde Yeni Eğilimler ve Sürdürülebilir Turizm

II. Dünya Savaşı sonrası süreçte uluslararası turizm önemli bir gelişme göstermektedir. İnsanların gelirlerinin artması, çalışma saatlerinin düzenlenmesi, resmi tatil imkanlarını belirleyen iş yasalarının kabulü, ulaştırma ve iletişim teknolojisinde yaşanan gelişmeler bu süreçte kitle turizmine ivme kazandıran unsarlar olmuştur. Uluslararası turizm endüstrisi bu ivmeyle birlikte turizm faaliyeti içine giren tüm işlemleri bir paket içinde sunma mantığına dayanan kitlesel paket turların oluşturulmasına yönelmiştir. Böylelikle turları organize eden ve satan tur operatörleri ve seyahat acentalarından ulaştırma şirketlerine, konaklama tesislerinden yeme-içme sektörüne ve hatta oto kiralama şirketlerine kadar, turizmin bir çok alt unsuru çokuluslu şirketler vasıtasıyla uluslararasılaşmıştır. Kredi kartlarının yayılması, iletişim teknolojisindeki gelişmeler ve yanı sıra

havayollarına yönelik deregölasyon faaliyetleriyle birlikte düşen uçak bileti fiyatlarıyla kitlesel hava taşımacılığının artması, tur fiyatlarındaki düşmeyi beraberinde getirmiş; insanlar tatil için çok daha rahat bir şekilde yurt dışına çıkmaya başlamışlardır (Soyak, 2009, ss17-23).

Sonuç itibariyle son 30-40 yıllık süreçte kitle turizm tarzı dünyada en hızlı gelişen sektörlerin başını çekmiştir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, dış dengeye olumlu etkileri, gelir artırıcı etkisi, istihdama olumlu etkileri, yabancı sermaye ve organizasyon bilgisini ülkeye çekmesi, vergi gelirlerini artırması gibi iktisadi faydalar yaratacağı beklentisiyle, kitle turizmini teşvik etmeye yönelik kamu politikaları 1960'ların başından itibaren uygulamaya başlanmış ve bu durum günümüze kadar sürmüştür. Bununla birlikte, kitle turizminin doğasından kaynaklanan ve özellikle destinasyon bölgesindeki yerel ve ulusal ekonomileri olumsuz etkileyebilecek bazı özelliklerini yakından tanıdığımızda, 21. Yüzyılın başında artık bu turizm tarzının sınırlarına gelinmeye başlandığı da anlaşılacaktır.

Havayolu öncelikli ulaştırmaya, grup halinde ve organize edilmiş kitleler içinde tatilin yapılması mantığına dayanan kitle turizmi, destinasyon bölgesinde büyük alt ve üstyapı gereksiniminin yanı sıra, büyük ölçekli ve başlangıçta sermaye-yoğun yatırım tesisi gerektirdiğinden; zaman içinde uluslararası oligopolcü tur operatörleri ve zincir otel-konaklama tesislerinin bütünleşmiş olarak yönlendirdiği bir turizm pazarına yol açmıştır. Bu durum destinasyon bölgeleri için yabancı talebe, yabancı sermayeye ve yabancı ortaklığa bağımlı, büyük ölçüde yabancıların denetiminde bir turizm endüstrisinin gelişimini uarmıştır. Böylelikle destinasyon bölgesinde ulusal ve bölgesel denetimin zorluğu ortaya çıkmış, bölgelerdeki yerel değerler, kültürler ve motiflerle yaşanan çatışmalar öne çıkmaya başlamıştır. Genellikle güneş-kum-deniz (3S) turizmüne yönelen bu turizm tarzı organize tur ağırlıklı, paket tur tarzı pazarlamayı kullanmaktadır. Böyle olunca da zengin batı ülkelerin belirlediği uluslararası standartlara uygun ürün sunma ve yatırım yapma zorunluluğu ortaya çıkabilmektedir. Atıl kapasite ve düşük doluluk oranı gibi risklere oldukça duyarlı turizm yapısı ve ölçek ekonomilerine aşırı bağımlılık sonucunda, uluslararası rekabete oldukça açık, kâr maksimizasyonu amaçlı bir turizm tarzı şekillenmekte, bu durum da tatilcinin hemen her harcamasının uluslararası tur operatörlerince denetlendiği ve bölge ekonomisine yönelik dışsallıkların düşük kaldığı, yalıtılmış ve güdümlü bir tatil tarzını doğurmaktadır (Dinç, 1996, ss. 108-110)

Soyak'ın da belirttiği gibi Türkiye'de yabancı kitle turizminin öne çıktığı ve 3S turizminin geçerli olduğu Akdeniz ve Ege Bölgeleri'nde artık bu turizm tarzının sınırlarına yaklaşılmıştır. İlgili bölgelerde konaklama tesislerindeki rekabet büyük ölçüde fiyatlar üzerinde gerçekleşmekte, "her şey-dâhil sistemiyle" birlikte fiyatların yanı sıra kalite de düşmektedir. Her şey dahil sistemiyle yaratılan katma değerin çok önemli bir kısmı yabancı işletmelere gitmekte, ulusal ve bölgesel ekonomiler bu sistemden zarar görmektedir. Bu sistem içinde bölgeye gelen yabancı turistler, bölgenin hiçbir ekonomik faaliyetine katılmaksızın, tatil bitimi ülkelerine dönebilmektedir. Bu da turizmin bölgelere yönelik olumlu dışsal etkilerini sınırlamaktadır. Ayrıca bölgelere yönelik paket turları satan uluslararası tur operatörleri istedikleri gibi turizm faaliyetini yönlendirebilmektedir. Ulaştırma ve konaklamayla ilişkili hizmetlerin de bir kısmı yabancı işletmeler tarafından denetlenmekte ve dolayısıyla bölgelerde turizm faaliyetinin denetimi, uluslararası turizm endüstrisinin oligopolcü şirketlerine geçmektedir. Bölgedeki kıyılarda yaşanan çevresel tahribat/yıkıcılık ise ayrı bir tartışma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır (Soyak, 2011, ss.103-106)

Ancak, özellikle paket turlarla ciddi gelişme gösteren kitle turizminin ivmesiyle gelişen uluslararası turizm sektörü, 1990'lı yıllarla birlikte internet ve enformasyon teknolojisindeki gelişmeler, uluslararası ekonomik gelişmelerin etkisi ve özellikle de sektörün kendisinden kaynaklanan dürtülerle yeniden yapılanma arayışları içine girmiştir (Köfteoğlu, 1998, s.1 ve Toureg, 2009, s.10). Türkiye ve dünya turizminin gelişme eğilimlerini yakından takip eden bir yayın kuruluşu olan Ekin Yayın Merkezi'nin 2001 yılında yayınlamış olduğu bir raporda, özellikle müşteri profilinde ortaya çıkan değişikliklerle birlikte, artık talebe uygun ürün ve hizmet geliştirilmesinin zorunluluğundan söz edilmektedir. Aynı raporda enformasyon teknolojilerinde yaşanan hızlı değişimle birlikte işgücü piyasalarında esnek çalışma sistemlerinin gelişmesi ve artan boş zamanın, online ve daha hızlı rezervasyonları gündeme getirdiğine dikkat çekilmekte; yıl içinde çıkılan büyük tatillerin yerini kısa tatillerin aldığının altı çizilmektedir. İlgili çalışmada değişimin yarattığı talebin; kültür turizmi, yüksek dağlar, ekoturizm denizaltı, kutuplar, uzay turizmi, macera turizmi, Cruise ve eğlence turizmi gibi turizm çeşitlerine kaydığına vurgu yapılmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin Akdeniz ve Ege bölgelerindeki kıyı turizmiyle, güneş-kum-deniz (3S) potansiyelinin hâlâ önemini koruduğu belirtilmekle beraber; bu ürünlerin sınırlarına yaklaşılıyor olması, 3S'e dayalı kitle turizminin de sınırlarını belirlemekte, Türkiye'yi de değişen tüketici talepleri doğrultusunda yeni arayışlara ve stratejilere zorlamaktadır (Ekin Yayın Merkezi, 2001).

Meselenin temel sorunlarından biri de kitle turizminin *yıkıcılık/tahribat* yanıyla ilgilidir. Bu kavram, ekolojik sistem ve çevrenin tahrip olmasının yanı sıra, destinasyon bölgelerindeki yerel kültürlerin ve değer yargılarının da tahrip olmasını kapsamakta; dolayısıyla kitle turizminin temel üstünlüklerinden birisi olarak kabul edilen ekonomik faydaları da tartışmaya açılmaktadır. Turizm literatüründe ekonomik, çevresel, sosyal, siyasal ve kültürel kaynaklar arasındaki etkileşimden hareketle tartışılan bu konular *Sürdürülebilir Turizm* başlığı altında incelenmektedir (Soyak, 2009, s.16)

Özellikle destinasyon bölgelerindeki yerel ve ulusal ekonomiler açısından kitle turizminin bu yıkıcı yanları ortadayken, sürdürülebilir turizm tartışmaları ışığında farklı turizm tarzlarının gerekliliğini ortaya koymak daha da önemlidir. Vagianni ve Spilani's in 2004 yılında yayınladıkları ve Ege Adaları'ndaki yeni turizm tarzları üzerine sürdürülebilir turizmin bir gereklilik mi yoksa ütopya mı olduğunu sorguladıkları araştırmalarında, farklı turizm tarzları ve turizm faaliyetlerinin aşamaları aşağıdaki tabloda toplu olarak verilmektedir (Bkz; Tablo. 2.)

Tablo. 2 Farklı Turizm Tarzları ve Turizm Faaliyetlerinin Aşamaları

Yaklaşım	Geleneksel Turizm	Yeni Turizm Tarzları
Turizm Tarzları	Güneş, Deniz, Kum turizmi (3S)	Alternatif turizm tarzları -Agroturizm -Ekoturizm -Kültür turizmi -Trekking -Doğa turizmi
	Kış Turizmi	Özel merak turizmi -Konferans -İşadamlarının seyahetleri -Denizyolu turizmi -Din turizmi -Sağlık ve spa turizmi -Eğitim Turizmi -Spor turizmi -Macera turizmi
Organizasyon Modu	-Kitle turizmi -Bireysel -Sosyal Turizm -İkinci ikamet	-Küçük turist grupları -Bireyler -Sosyal turizm
Turist Davranışı	-Kayıtsızlık -Yüksek tüketim (kaynak israfı)	-Sorumluluk -Aşırı tüketime yol açmayan kaynak kullanımı
Turizm Faaliyetinin Aşaması	Sürdürülemeyen turizm	-Yeşil turizm -Ekonomik olarak sürdürülebilir turizm -Sürdürülebilir turizm

Kaynak: H. Vagianni ve I. Spilani, "Sustainable tourism: utopia or necessity? The role of new forms of tourism in the Aegean Islands – Greece", in Bramwell B. (ed), *Coastal mass tourism. Diversification and*

sustainable development in S.Europe, Channel View Publications, 2004, ss.269-291.

Tablo.2'den de anlaşılacağı üzere, meseleye sürdürülebilir turizm açısından bakıldığında turizm faaliyeti iki temel kategoriye bölünebilir: “*Geleneksel turizm*” ve ekonomik açıdan uygulanabilir, çevre dostu “*yeni turizm tarzları*”. Tablo daha detaylı incelendiğinde, 3S'e dayanan geleneksel turizmin temel organizasyon modunun kitle turizmi olduğu, sürdürülebilir nitelikte olmayan bu tarz turizmde, turist davranışlarının kayıtsızlık içerip, kaynak israfına yol açan aşırı tüketim şeklinde geliştiği görülmektedir. Buna karşılık yeni gelişen turizm tarzlarından “*alternatif turizm*” içinde; Agroturizm, ekoturizm, kültür turizmi, Trekking ve doğa turizmi ağırlık kazanırken, “*özel merak turizmi*” olarak da konferans turizmi, işadamlarının seyahatleri, denizyolu turizmi, din turizmi, sağlık ve spa turizmi, eğitim turizmi, spor turizmi ve macera turizmi öne çıkmaktadır. Çevresel ve ekonomik olarak sürdürülebilir turizme uygun olan bu yeni turizm tarzları, küçük turist grupları, bireyler ve sosyal turizme uygun bir organizasyon modunu beraberinde getirirken, turist davranışı açısından sorumluluğun arttığı, aşırı tüketime yol açmayan kaynak kullanımının söz konusu olduğu bir turist modeline işaret etmektedir.

Türkiye'nin uyguladığı turizm politikalarının tarihsel süreç içinde nasıl bir gelişme gösterdiği; uluslararası turizmde yükselen bu yeni turizm tarzlarını yakalamaya yönelik olarak turizm politikalarında bir evrimin yaşanıp yaşanmadığını bir sonraki bölümde tartışacağız.

3) Türkiye Turizminin Tarihsel Gelişimi ve Turizm Politikalarının Evrimi

Genel olarak bir kamu politikasını, kamu yararına olan belirli bir çıktı ya da faydayı sağlamaya yönelik eylemler, taahütler ve kararlar birleşimi olarak karakterize etmek mümkündür (Luke 1998). Bu bağlamda turizm politikalarını, turizm faaliyetinin ekonomik, kültürel ve sosyal faydalarını en yüksek düzeye çıkarmayı ve maliyetlerini en aza indirmeyi önceleyen; bu bağlamda sektörünün gelişimini belirli hedefler doğrultusunda ve belirli araçlar kullanarak yönlendirmeyi esas alan müdahaleler bütünü olarak tanımlamak mümkündür (Olalı ve Timur, 1988, ss. 316-317). Turizm politikalarında vurgulanması gereken temel özelliklerden biri, hükümetlerin turizm için, hem ulusal hem de bölgesel/yerel düzeyde bir politikaya sahip olmaları zorunluluğudur (Wanhill, 1987, s.54). Ulusal/yerel turizm politikalarının bir başka önemli özelliği ise uluslararası turizmde yaşanan gelişmelere uyum sağlama adına, dinamik şekilde oluşturulması ve uygulanması gereğidir. Bu iki özellik, Türkiye gibi 3S'e yönelik yabancı kitle turizminin belirli

bölgelerin kıyı yörelerine yöneldiği ölkelerde daha da önemli hale gelmekte; turizm politikalarının değişen eğilimlere karşı dinamik olması özel önem arz etmektedir.

Türkiye’de turizmin gelişimi ve turizm politikalarının evrimini dönemsel olarak ele alan çalışmalara bakıldığında genellikle *Planlı Dönem Öncesi* ve *Planlı Dönem* şeklinde iki ana dönemlendirmenin yapıldığı görölmektedir. Planlı Dönem Öncesi’nde ise alt dönemler; 1923-1930 1931-1939, 1940-1949 ve 1950-1960 olarak belirlenmekte, 1960’dan günümüze kadar olan dönem ise Planlı Dönem olarak kabul edilmektedir (Olalı ve Timur, s 345; Barutçugil, 1986, s.68). Bu çalışmada Soyak (2009)’da yapılan dönemleme esas alınarak, Planlı Dönem olarak 1960-1980 arası kabul edilecek, 1980 sonrası süreçte kalkınma planlaması kurumsal olarak önemini yitirdiğinden; bu dönem Dışa Açık Dönem olarak isimlendirilecektir. (Soyak, 2009, ss.56-57)

Türkiye’de Planlı Dönem (1960-1980) öncesinde turizmle ilgili kayda değer bir gelişmenin olmadığını söylersek abartmış olmayız. Dünyada kitle turizminin 1950 ve 1960’lı yıllarda gelişmeye başlaması bunda etkili olmuştur. 1960 yılında DPT’nin kurulması ve 1961 Anayasası’yla kalkınma planlamasının kurumsal bir kimlik kazanması, turizm faaliyetinin de bir sektör olarak tanımlanıp, kalkınma planlarında yer bulmasını beraberinde getirmiştir. Bu yıllarda *TC Turizm Bankası A.Ş* faaliyete girmiş, kalkınma planlarında turizm sektörüne yönelik politikalar kamu sektörü için emredici, özel sektör için yol gösterici bir nitelikte uygulanmaya başlanmıştır.

1960-1980 döneminde uygulamaya konan dört adet beş yıllık kalkınma planının turizm sektörünün gelişimine yönelik benimsediği temel ilkeleri ve teşvik politikalarını toplu olarak incelediğimizde şu tespitleri yapmak mümkündür:

Planlı dönemin başında, turizm sektörünün düzenlenmesi ve turizm politikalarının belirlinmesine yardımcı olunması amacıyla, bir önceki vekalet *Turizm ve Tanıtma Bakanlığı*’na dönüştürülmüştür. İlk kalkınma planıyla turizm sektörünün döviz kazandırma ve ödemeler bilançosu açığının kapatma misyonu öne çıkarılmıştır. Kitle turizmi ve sosyal turizm kavramları bu yıllarda gündeme gelmiştir. Özellikle İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972) ile birlikte turizm sektörünün yalnızca ödemeler dengesine olumlu katkıda bulunan özelliğinden değil; ekonomik, sosyal ve kültürel faydalarından da yararlanması gereğine dikkat çekilmiştir. Bu planla ilk defa dış turizm gelirleri ve yabancı turist sayısını artırmak için yatırımların turistik potansiyeli yüksek Akdeniz ve Güney Ege gibi kıyı bölgelerine yoğunlaştırılması gereğinin üzerinde durulmuştur. Kitle turizmine uygun olarak altyapı tesisleri, yardımcı imkânlar ve örnek tesislerin kamu kesimi, diğer turistik yatırımların ise

özel sektör tarafından yapılması ilke olarak benimsenmiştir (İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1967, s.563). Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977) ile birlikte kitle turizmi çok daha net bir şekilde öne çıkarılmış, sektörün tüm organizasyonu ve kamu denetiminin *kitle turizmine* uygunluğunun sağlanmasına özel önem verilmiştir. Kitle turizminin kamu ve özel sektör açısından yatırım ve işletmecilik ilkeleri bir önceki planla aynı şekilde benimsenmiştir (Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1973, ss.620-621). 24 Ocak 1980 ekonomik istikrar tedbirleriyle birlikte Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983) fiilen uygulama imkanı bulamamıştır. İlgili planlardaki turizm sektörüyle ilgili ortak payda, devletin turizm altyapı yatırımlarına yönelirken, üstyapı yatırımları ve işletmeciliğinin özel sektöre bırakıldığı; devletin ise ancak öncü ve örnek üstyapı tesisleri yapmakla yükümlü kılındığıdır.

24 Ocak Kararları ile birlikte Türkiye’de dışa açık ekonomi politikaları uygulanmaya başlamıştır. Dışa Açık Dönem ile birlikte ithal ikameci sanayileşmenin durdurulup, ihracata yönelmesi ve ülkenin döviz kazanmaya yönelik politikaları benimsemesi, turizm sektörünün de kalkınmada öncelikli sektörler arasına girmesini beraberinde getirmiştir. 1980 sonrası dönem, Türkiye’de turizmin take-off yaşanmasına yol açan bir dizi teşvik politikalarının da hayata sokulduğu bir dönemdir. Turizm Teşvik Kararı (1980), Turizm Teşvik Kanunu (1982), Kalkınmada Özel Önem Taşıyan Sektör (1985) gibi karar ve kanunların yanı sıra, Kaynak Kullanımını Destekleme Primi gibi teşvik mekanizmaları 1990’ların başına kadar sektörün çok ciddi bir atılım yapmasına neden olmuştur. (Soyak, 2009, ss. 65-67).

1980 sonrası dönemde kitle turizminin gelişimine yönelik politikalar sürdürülse de, bu dönemin en önemli özelliği, devletin örnek ve öncü tesisler yapma misyonu bir tarafa bırakarak, dönemin ruhuna uygun özelleştirme politikaları ile TURBAN ve diğer devlet kuruluşlarının elindeki birçok konaklama tesisi, kamu kampları, otel ve marinalarını satmaya başlamasıdır. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989) ile birlikte Turizm Bankası’nın doğrudan yatırım yapmak yerine fonlarını kredi olarak kullandırmasına yönelik tercihe kapı açılmıştır. Böylelikle devlet turizm sektöründe işletmeciliği terk ederek, yalnızca alt yapı yatırımlarına yönelmeyi benimsemiştir. Ayrıca bu planla birlikte kitle turizminin yanında ilk defa ülkenin tarihi, arkeolojik ve kültürel varlıkları ile kış, av ve su sporları, festival, sağlık ve gençlik turizmiyle birlikte mevcut diğer turizm potansiyeli, sürdürülebilir turizm ilkeleri doğrultusunda değerlendirilmeye başlanmıştır. Böylelikle kitle turizmine öncelik verilmekle birlikte, bireysel turizmin de ihmal edilmeyeceği ifade edilmiştir. (Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1985, s.120). Bu plan, bir evvelki bölümde bahsedilen kitle turizminin dışındaki alternatif turizm tarzlarının gelişimi ve sürdürülebilir turizmin benimsenmesine

yönelik turizm politikalarının Türkiye’de gündeme geldiği ilk plan olması açısından önemlidir. Kitle turizminden alternatif ve yeni turizm tarzlarına yönelik geçişi teşvik etmeye yönelik politikaların sürdürülmesi açısından Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı da (1990-1994) önem arz etmektedir. Bu planda da kış, av ve su sporları ile festival, sağlık, gençlik, kongre, termal, golf ve 3. yaş turizmini daha çekici hale getirecek teşvik politikalarının geliştirilmesine öncelik verilmiştir.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000) döneminde, turizmdeki yeni eğilimler ışığında tüketici taleplerini dikkate alarak yeni alternatif turizm alanlarının yaratılmasının sürdürüleceği belirtilmiş, küçük ölçekli işletmelerin gelişmesine özel önem atfedilmiştir. Ayrıca turizm ürünlerinin çeşitliliğine, tanıtım ve pazarlama çalışmalarına önem verilmesi gereğinin altı çizilerek; yalnızca yatak kapasitesini artırmayı hedefleyen kitle turizmi anlayışının sona erdiğine dikkat çekilmiştir. Böylelikle “*sürdürülebilir turizm*” kavramına yeniden atıfta bulunulmuştur (Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1995, ss.174-175). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) kitle turizminde yatak kapasitesine dayalı teşvik sisteminin iflasını ilan eder gibidir. Pazarlama ve tanıtım konularında bir reform yapılması gereğinin altının çizildiği bu planda, yatay ve dikey bütünleşmeyle oligopolleşen bazı yabancı tur operatörlerinin, son yıllarda fiyat ve koşulları tek yanlı belirlemeleriyle Türkiye turizm sektörü için olumsuz sonuçlar ortaya çıktığı tespitinde bulunulmuştur. Bu nedenle turizm teşviklerinde ağırlığın, pazarlama, hava ulaştırması ve toplam kalite iyileştirilmesine verilmesinin hedeflendiği görölmektedir. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’ndan beri sürekli olarak tekrarlanan uluslararası pazarlardaki tüketici eğilimleri doğrultusunda yeni potansiyel alanlar yaratmak amacıyla golf, kış, dağ, termal, sağlık, yat, kongre turizmi ve ekoturizm ile ilgili yönlendirme faaliyetlerini sürdürmek türünden önlem ve tedbirlere, bu planda da rastlanmaktadır (Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2000, ss.206-207). Dokuzuncu Kalkınma Planı’nın (2007-2013) turizm sektörüyle ilgili değerlendirmeleri, turizmde son 20 yılda yapılan atılımlara övgüyle başlamakta, son yıllarda yatak kapasitesindeki hızlı artışa ve kaydedilen önemli gelişmelere rağmen tanıtım ve pazarlama konusunda yapısal bir reforma ihtiyaç olduğu tespitlerine yer verilmektedir (DPT, 9. Kalkınma Planı, 2006. s.35).

Çalışmanın temel sorusu açısından bakıldığında, 9. Kalkınma Planı döneminde uluslararası turizmde yaşanan yeni eğilimleri yakalamak ve kitle turizmi dışındaki yeni turizm tarzlarını teşvik etmek için TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 2007 yılında yayınlanan ve bugüne kadarki en önemli turizm politikası belgesi olan “*Türkiye Turizm Stratejisi 2023*”e özel dikkat çekmek gerekir. İlgili belgenin yönetici özetinde ölkemizin kitle turizmine hizmet veren kıyı turizminin yanı sıra alternatif turizm (sağlık ve termal turizm, kış sporları dağ ve doğa turizmi, yayla turizmi,

kırsal ve ekoturizm, kongre ve fuar turizmi, kruvaziyer ve yat turizmi, golf turizmi, v.b) gibi turizm türleri açısından da eşsiz imkanlara sahip bulunduğuna dikkat çekilmektedir. Bu potansiyelin rasyonel anlamda kullanılmadığının altının çizildiği dökümanda, *Türkiye Turizm Stratejisi 2023* ve *Eylem Planı 2013* ile ülkenin doğal, kültürel, tarihi ve coğrafi değerlerini koruma-kullanma dengesi içinde kullanmayı ve turizm alternatiflerini geliştirerek turizmden alınacak payın artırılmasının hedeflendiğine vurgu yapılmaktadır (Türkiye Turizm Stratejisi 2023, 2007, s.1). Belgede yer alan “*Turizm Çeşitlendirilmesi Stratejisi*”yle birlikte “*alternatif turizm türlerinden öncelikli olarak sağlık ve termal turizm, kış turizmi, golf turizmi, deniz turizmi, ekoturizm ve yayla turizmi, kongre ve fuar turizminin geliştirilmesine*” özel önem verilmektedir. Turizm sezonunun bütün bir yıla yayılmasının ancak turizm ürününün çeşitlenmesine bağlı olduğu gerçeğinden hareketle, öncelikli olarak belirlenen ilgili turizm türlerinin desteklenerek gelişmelerinin sağlanacağına altı çizilmektedir. (Türkiye Turizm Stratejisi 2023, 2007, ss. 35-41) Bu konudaki 2023 yılı hedefleri özet olarak Kutu 1’de verilmiştir.

Kutu1

Turizm Çeşitlendirilmesi Stratejisi: 2023 Yılı Hedefleri (ÖZET)

“Sağlık Turizmi ve Termal Turizm:

- Troya, Frigya ve Afrodisya bölgelerinin her biri termal ve kültür temalı bölgesel varış noktası olarak geliştirilecek, termal ve kültür turizmi kapasitesinin alternatif turizm türleri ile bütünleşmesi sağlanarak yakın çevredeki diğer kültürel ve doğal değerlerle de ilişkilendirilecektir.
- Jeotermal kaynakların bulunduğu bölgeler dikkate alınarak etaplamalar şeklinde tüm kaynakların değerlendirilmesine yönelik çalışmalar sürdürülecektir.
- Kültür ve Turizm Bakanlığınca bugüne kadar ilan edilen termal turizm merkezlerine ilişkin imar planları ve revizyon imar planlama çalışmaları tamamlanacaktır.
- Avrupa’da termal turizm konusunda birinci varış noktası olması sağlanacaktır.

Kış Turizmi:

- Ülkemizde kış turizmine elverişli alanların tespiti ve değerlendirmesi için kapsamlı bir analiz çalışması yapılacaktır.
- Varış noktası olabilecek şekilde belirlenen kış turizm bölgeleri ile termal turizm, kültür ve kongre turizmi, dağ ve doğa turizmi gibi alternatif turizm türleri birlikte değerlendirilecek ve geliştirilecektir.
- Öncelikli olarak geliştirilecek alanlar kapsamında, ilgili yerel yönetimler ve Valilik ile işbirliği içerisinde yapılacak planlama çalışmaları, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından sağlanacak arazi

tahsis teşvikleri, altyapı çalışmaları ile geliştirilecektir.

Golf Turizmi:

- Ülkemizin golf sporuna uygun iklim yapısı, topografik özellikleri, zengin tarihi ve kültürel yapısı değerlendirilerek golf turisti çekimi arttırılacaktır. Ülkemizde yeni golf sahaları üretilecektir.

Deniz Turizmi:

- Ülkemizde önümüzdeki dönemde nitelikli ve sürdürülebilir deniz turizmi geliştirilecektir.
- Halihazırda Trabzon, Kuşadası, Samsun, İzmir, Antalya ve Mersin’de bulunan ve Kruvaziyer gemi kabul eden limanlar yenilenerek genişletilecektir.
- İstanbul’daki liman kapasitesi hızla geliştirilecektir.
- İstanbul, Antalya ve İzmir’de bulunan yat limanlarının mega yatları kabul edecek şekilde yenilenmesi sağlanacaktır.

Eko turizm:

- Ülkemizde eko-turizm ve yayla turizmi gibi doğa amaçlı turizm türlerinin geliştirilmesi için bu amaca yönelik turizm altyapısı geliştirilecek ve niteliğinin arttırılacaktır.
- Doğa amaçlı turizmin yapılacağı yörelerde belli, senaryolar çerçevesinde, ana tur güzergahları, varış noktaları, ara istasyon ve alt istasyon noktaları belirlenerek planlama çalışmaları yönlendirilecektir.
- Kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları işbirliği ile agro-turizm, macera turizmi, mağara turizmi, spor turizmi faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi için eylem planları hazırlanacaktır.

Kongre ve Fuar Turizmi:

- Kongre turizmine altyapısı uygun iller İstanbul, Ankara, Antalya, İzmir, Konya, Bursa, Mersin öncelikle ele alınarak Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yönlendirici çalışmalar yapılacaktır.
- Kongre turizmine yönelik planlama ve tahsis çalışmaları yapılarak, yatırımcılara yön gösterici, kongre, fuar vb. etkinlikleri teşvik edici politikalar geliştirilecektir.
- Kongre turizminde varış noktası yönetim şirketlerinin rolü yeniden düzenlenecektir.
- Kongre merkezi olarak planlanan bölgelerin nitelikli turizm tesislerine ve uluslararası havaalanına sahip olması sağlanacaktır.
- İstanbul, Antalya, İzmir, Ankara Birinci derecede önemli Fuar illeri olarak ve 15 yıllık zaman zarfında bu şartları kazanabilecek 3 ilimiz Adana, Gaziantep, Trabzon İkinci derece önemli fuar ili olarak belirlenerek bu erevde planlama çalışmaları yapılacaktır.
- Yat Turizmi Yönetmeliği’nce sektörden tahsil edilen gelirlerin sektörün altyapısını geliştirmek ve fuarlarda kullanılmak üzere sektöre aktarılması hedeflenecektir.
- Yat Turizmi Yönetmeliği Deniz Turizmi Yönetmeliği olarak adlandırılarak, sektörün tüm bileşenlerini (kruvaziyer gemiler, su sporları, günübirlik yatlar ve dalış turizmi, v.b.) kapsayacak ve günün ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenlenecektir.

- Tanıtım faaliyetleri geliştirilerek, Akdeniz anağındaki yat ve kruvaziyer turizminden daha yüksek pay alınması sağlanacak ve deniz turizmi ile ilgili yatırımların daha çekici hale getirilmesi sağlanacaktır.

Eko-Turizm ve Yayla Turizmi:

- Yerel halk, turistik ürün, hediyeelik eşya yapımı, servis, kalite ve işletmelerin yönetimi konusunda eğitilecektir.
- Etnografik ve ekolojik özelliklerinin sergilendiği müze evlerin açılması teşvik edilecektir.
- Alana girişte kabul noktaları oluşturulacak ve buralarda ziyaretçilere farklı güzergahları ve yöresel özellikleri gösteren mola noktaları ve tur güzergahlarını gösteren haritaları sunulacaktır.
- Kitle turizmi amaçlı kullanılacak alanlarda; fiziksel planlama çalışmalarına altlık oluşturacak kadastro tamamlanarak, orman ve mera alanlarının sınırlarının tespitini takiben 1/25 000, 1/5000 ve 1/1000 ölçekli imar planları hazırlanacaktır.
- Turizm gelişim alanlarında yer alan eko-turizm alanlarının “alan yönetim planları” yapılacaktır”.

Kaynak: TC Kültür ve Turizm Bakanlığı, *Türkiye Turizm Stratejisi 2023*, Ankara, 2007, ss.35-38

GENEL DEğERLENDİRME VE SONUÇ

İmalat sanayinin *kitlesel ve standardize olmuş* bazı özelliklerine yönelik benzerliklerinden dolayı fordizm ilkeleriyle paralellik gösteren kitle turizmi, 1950 ve 1960’lı yıllardan itibaren dünyada önemli bir gelişme ivmesi yakalamış, paket turların bir pazarlama yöntemi olarak yaygınlaşmasıyla da uluslararası turizm pazarında hakim turizm tarzı olmuştur. Kitle turizminin ulusal ekonomilere olumlu ekonomik etkiler sunacağı varsayımıyla, Türkiye gibi birçok gelişmekte olan ülke, bu turizm tarzını teşvik etmeye yönelik kamu politikalarını 1960’lı yıllardan itibaren uygulamaya başlamıştır. Türkiye’de de yabancı kitle turizmine yönelik devlet teşvikleri, 1960’ların başındaki beş yıllık kalkınma planlarıyla özellikle Akdeniz ve Ege gibi kıyı bölgelerine yönelmiştir. 24 Ocak 1980 İstikrar Kararları sonrasında uygulanan ekonomi politikalarıyla birlikte turizm sektörü kalkınmada öncelikli sektör olarak kabul edilerek, 3S’e dayalı yabancı kitle turizmine yönelik teşvikler özellikle yatak kapasitesinin artırılması amacına uygun olarak hızla artmıştır. Bu bağlamda ilgili bölgelere gelen yabancı turist sayısında da önemli artışlar yaşanmaya başlamıştır. Ancak özellikle uluslararası turizm endüstrisinde oligopolcü tur operatörleri ve otel zincirlerinin ilgili bölgelerde hakimiyetinin artması ve her şey dahil sisteminin bu bölgelerde yaygınlaşmasıyla; 1990’lardan bu yana ilgili destinasyon bölgelerinde kitle turizminin olumsuz ekonomik ve çevresel etkileri de belirginleşmeye başlamıştır.

1990'lardan bu yana değişen tüketiciler tercihleriyle birlikte, talebe göre üretimin öne çıkmasıyla nasıl ki sanayide fordizmden post-fordizme doğru bir geçiş başlamışsa, dünyada kitle turizm türlerine göre daha bireysel talebi ve istekleri öne çıkaran turizm türleri belirginleşmeye başlamıştır. Kitle turizmine göre çevresel ve ekonomik olarak daha sürdürülebilir turizm türleri olarak; ekoturizm, kültür turizmi, trekking, doğa turizmi, Agroturizm, konferans turizmi, sağlık-spa turizmi ve spor turizmi gibi yeni turizm türleri son yılların yükselen eğilimleri olmuştur. Türkiye'de de özellikle Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989) ile birlikte kitle turizminin yanında ilk defa ülkenin tarihi, arkeolojik ve kültürel varlıkları ile kış, av ve su sporları, festival, sağlık ve gençlik turizmi gibi turizm potansiyeli yüksek alanları, sürdürülebilir turizm ilkeleri doğrultusunda ele alınmaya başlanmıştır. Kitle turizminden alternatif ve yeni turizm tarzlarına yönelik geçişi teşvik etmeye yönelik politikaların sürdürülmesi açısından Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı da (1990-1994) önem arz etmektedir. Bu planda da kış, av ve su sporları ile festival, sağlık, gençlik, kongre, termal, golf ve 3. yaş turizmini daha çekici hale getirecek teşvik politikalarının geliştirilmesine öncelik verilmiştir. Benzer şekilde yedi ve sekizinci kalkınma planlarında da alternatif turizm tarzlarına yönelik teşvik mekanizmalarının öne çıkırıldığı Türkiye'de, bu konuda en önemli düzenleme TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 2007 yılında yayınlanan ve bugüne kadarki en önemli turizm politikası belgesi olan "*Türkiye Turizm Stratejisi 2023*"dür. İlgili belgede yer alan "*Turizm Çeşitlendirilmesi Stratejisi*"yle birlikte "*alternatif turizm türlerinden öncelikli olarak sağlık ve termal turizm, kış turizmi, golf turizmi, deniz turizmi, ekoturizm ve yayla turizmi, kongre ve fuar turizminin geliştirilmesine*" özel önem verilmekte, bu amaca yönelik çeşitli eylem planlarının hayata geçirileceğinden söz edilmektedir.

Sonuç olarak Türkiye'de uygulanan turizm politikaları, uluslararası turizmde yaşanan yeni eğilimler ve ortaya çıkan yeni turizm tarzlarına uyum sağlama adına, 1980'lerin ortasından itibaren kitle turizminden, daha alternatif ve özel ilgi alanlarına yönelik turizm tarzlarına doğru bir gelişme eğilimi sergilemektedir. Dolayısıyla turizm politikalarının dinamik bir yapı sergilediğini söylemek gerekir. Ancak uygulanan bu politikaların, ulusal turizmden beklenen sosyoekonomik hedeflere ulaşmada ne derece etkili olduğu ise tartışmaya açıktır. Bu bağlamda *Türkiye'de uygulanan turizm politikalarının etkinliği sorunu*, üzerinde çalışılması gereken ayrı bir araştırma konusu olarak önemini korumaktadır.

KAYNAKLAR

- Artun, E., “Halkın Kùltürünün Uluslar arası İlişkilerde Ùlkelerin Tanıtımına Katkısı”, <http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/60.php>, (Erişim Tarihi: 02.03.2013)
- Barutçugil, İ. S., *Turizm Ekonomisi ve Turizmin Tùrk Ekonomisindeki Yeri*, Beta Yayınları, İstanbul, 1986.
- Dinç, H., “Kitle Turizmine Dönüşük Politikaların Faturası ve Bir Karşı Tepki: Alternatif Turizm Arayışları”, *Sürdürülebilir Turizm: Turizm Planlamasına Ekolojik Yaklaşım*, MSÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul, 1996.
- Ekin Yazım Merkezi, *Turizmde Yeni Trendler Işığında Akdeniz Bölgesinin Geleceği ve Rekabetin Odaklandığı Bölge Ùlkelerinde Durum*, <http://www.turizm gazetesi.com>, (Erişim Tarihi: 18.08.2001).
- Dinçer, M. Z., *Turizm Ekonomisi ve Türkiye Ekonomisinde Turizm*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1994.
- DPT, *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)*, Ankara, 1963.
- DPT, *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)*, Ankara, 1967.
- DPT, *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)*, Ankara, 1973.
- DPT, *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)*, Ankara, 1979
- DPT, *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)*, Ankara, 1985.
- DPT, *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)*, Ankara, 1989.
- DPT, *Seventh Five Development Plan (1996-2000)*, Ankara, 1995.
- DPT, *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, (2001-2005)*, Ankara, 2000.
- DPT, *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, 1999
- DPT, *Dokuzuncu Kalkınma Planı, (2007-2013)*, Ankara, 2006
- Han X., B. Fang, “Measuring the Size of Tourism and its Impact in an Economy”, *Statistical Journal of UN Economic Commission for Europe*, Vol. 14, Issue 4, 1997, ss.357-359.
- <Http://www.turizm gazetesi.com/news.aspx?id=66312>, Erişim Tarihi: 03.03.2013
- Köfteoğlu, F., “Türkiye ve Dünyada Seyahat Endüstrisi”, *Görüş Dergisi*, Temmuz-Ağustos 1998
- Luke, J.S., “Policy Leadership”, içinde, *International Encyclopedia of Public Administration*, Ed. J.Shafritz, Vol.3, Westview Press, 1998
- Olalı, H., A. Timur. *Turizm Ekonomisi*, Ofis Matbaası, İzmir, 1988

Öner, Ç., *Seyahat Ticareti*, Literatür Yayınları, İstanbul, 1997

Özdemir M, *Turizm Nedir? Kitap Özetleri*, TC Turizm Bankası Yayınları, Ankara, 1999

Smith, S. L. J., *Tourism Analysis*, Longman, Harlow, England, 1995

Soyak, A., *Türkiye'ye Yönelik Yabancı Turizmin İktisadi Etkileri: Akdeniz ve Ege Bölgeleri Üzerine Bir Araştırma*, Derin Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2009

Soyak, A., "Turizm Sektöründe Bağımlılığın Sonuçları ve Politika Önerileri 2", içinde, *Ekonomi ve Politikada Ulusal Tavr*, Derin Yayınları, İstanbul, 2011, ss.103-106

TC. Başbakanlık Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı, *Turizm Sektörü Raporu*, Ankara, 2010

TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı, *Türkiye Turizm Stratejisi 2023*, Ankara, 2007

Toureg-Innovation and Tourism Knowledge, *Global Swot Analysis*, October, 2009

UNWTO, *World Tourism Barometer*, Vol 11, January, 2013

Wanhill, S. R. C., "UK, Politics and Tourism", *Tourism Management*, Vol.8, No.1, ss.54-58

Vagianni H. ve I. Spilanis, "Sustainable tourism: utopia or necessity? The role of new forms of tourism in the Aegean Islands – Greece", in Bramwell B. (ed), *Coastal mass tourism. Diversification and sustainable development in S.Europe*, Channel View Publications, 2004, ss.269-291.